

Kritika eta kritikoak azken Euskal Literaturan

Manu Lopez

0. Sarrera. Literatur kritika eta kritikariak

Euskal Literatur kritika aztertzearen lana egokitu zait, eta lehenbiziko eta ezinbesteko pausoa, nire eginkizunaren objektua definitzea dela iruditzen zait. Zer da literatur kritika? Zeintzuk dira bere helburuak? Nori zuzendua dago? Hona, lehenengo galdera-andana.

Artea zerk eragiten duen hausnartzea lan nekeza da, eta horregatik beharbada, kritika jaio zenetik XVIII. mendea arte gutxi gorabehera, hori baino helburu apalago bati ekin zion: arauarekin zein testu zetozen bat eta zein ez nolabait erabakitzeari, alegia. Eta hemen dugu kritikaren lehen osagaia: erabakia, epaia.

Geroago, XIX. mendean, Erromantizismoarekin batera, araua baztertua izan zen neurri handi batean eta kritikaren papera testua irakurlearen ikuspuntutik aztertzea izan zen: kritika inpresionistaren sorrera dugu hemen.

Beranduago, eta literatur kritikari status zientifikoa eman nahian edo, artearen oinarria bilatzen ihardun zuen hainbat kritikok mende honen hasieratik. Literatur lengoaiaren berezkotasunak, literaturtasuna eta beste helburu teoriko batzuk agertu ziren Formalista Errusiarren lanekin batera.

Ondoren, eta korronte kritikoen deskripzioan exhaustiboa izateko inolako asmorik gabe, literaturari aplikatutako estrukturalismoak hizkera literarioaren gramatika eraikitzea zuen helburuetariko bat (Jonathan Culler-en kasuan bezala); amerikar New Criticism delakoa literatur lanen balioak inmanenteki aztertzeke teoria bat zen; Estilistika deitu korrontearen inguruko teorikoeke efektu estetikoak lortzeke hizkera arruntari buruz ematen diren aldaerak edo "figurak" bilatu eta zerrendatu zituzten, besteak beste. Azterketa semiotikoak zeinu-sistemaren barruan sartzen du literatur obra eta honen zeinuak aztertzen saiatzen da, etab.

Kritika zientifikoaren barruan zerrendaturiko korronte guzti horiek ezaugarri amankomun batzuk dituzte: batetik, literatura zer den eta bere gakoa non dagoen sistematizatzen saiatzen dira, eta, bestetik, autonomoak dira, literatur obra inmanenteki aztertzen dute. Azken ezaugarri honetatik aldentzen eta bereizten den neurrian, beste korronte garrantzitsu bat azkenerako utzi dugu: kritika marxista. Teoria marxistaren eremu zabalagoan kokatzen da, eta garaia eta garaiko produkzio-modu nagusiaren isladatzat hartzen ditu literatura eta artea; honen arabera, literatur obra produkzio-modu horrekin bat datorren ala horretatik desbideratzen den ikusiz aztertzen du, Lukaćs, Gramsci etab.en teorizazioetan oinarrituz. Kritika marxista ere kritika zientifikoaren barruan kokatu behar dugu.

Honaino, beraz, bigarren talde batean, XX. mendean zehar nolabaiteko zientifikotasunez jokatu nahi izan duen kritikaren ardatz nagusiak.

Baina, paraleloki, beste kritika-mota bat —XIX. mendean sorturiko kritika haren zorduna— garatu da eta bizirik dago gure mendean.

Gure mendeko kritika-korronteak ikusteko beste era bat erabili ohi da, komunikazioaren teorian oinarrituz: horren arabera, emisore edo idazlearengan zentratutakoak kritika-mota historikokoak, psikologikoak eta biografikoak izango lirateke; mezuan, obran bertan funtsaturiko metodoak hautatuz gero, formalistak eta esti-

listikoak izango genituzke; eta hartzaile edo irakurlearengan oinarritutakoa, inpresionista litzateke.

Kritikaren izaera aitzaren azpian batasun sendo bat ezkutatzen da: literatur kritikariak, beharrezko ezezik, instituzio bihurtu zaizkigu. Zer gertatu da? Tradizioz, idazleak, sortzaileak berak ziren beren obrekin batera nolabaiteko literatur teorizazioa egiten zutenak (Wordsworth eta Coleridge-ren kasuan bezala, adibidez); bestetan, maila goreneko zenbait idazlek kritika literarioa ere egin du (Eliot-ek, adibidez). Baina zer dela eta sortu da idazlearengandik bereiziriko kritikoa? Zein da bere funtzioa?

Argi dagoena da, literaturarik gabe ez litzatekeela kritikarik. Bide horretatik, literatura pobrea denean, kritika ere pobrea da. Printzipioz beraz, kritikariak literaturaren morroi izan beharko luke. Baina badirudi XVIII. mendetik aurrera kritikak "kritika" izena eman ziola bere buruari eta geroztik bere izaeraren konzientzia gero eta argiagoa izango zuela¹. Gaur egungo egoeran izugarritzko boterea du kritikak mundu osoan, normalean boteretalderean bat izaten duelako atzean: argialetxe handiak, prestigiozko publikazioak, unibertsitatea, etab. Eta zenbaitek botere hori mugatu beharra ere ikusten du.

Azkenik, eta azaletik baino ez bada ere, bereizketa klasiko bat gogoratu nahi dugu: literatur kritika eta literaturaren historiaren artekoa. "Lehena ekintza bakoitzaren kakoa, bere sustraletan bilatzen saiatzen da, gertaera batek atzetik dakarzkien kausa eta funtsak aztertuz (...). Bigarrenak gertakizunen sentidua, norberaren prozesu bakarraren har-emanak topatuz": horrela definitzen digu Patri Urkizuk "zientzilari" eta "kondailari"aren arteko bereizketa².

1. Gure lanaren helburua: euskal kasua. Mugak

Baina bada lantxo honen mugak zehazteko garaia. Hasteko, euskal kasuaren barruan aztertu dugun epea, gaudeneko hamarkada honi dagokiona da, gutxi gorabehera; eta horren barruan aintzat hartu dugun corpusa, aipatu garai horretan argitaratutako liburuak jaso dituzten kritikak biltzen dituena izan da. Hau da, alde batetik literatur kritika eta literaturaren historiaren artean gorago egin dugun bereizketa kontutan izanik, lehenengoa hautatu dugu lan ho-

netarako, eta horren barruan bizirik dauden idazleci egindako kritikak bakarrik hartu ditugu kontutan. Aukera hori ez da kapritxoak; izan ere, "Euskal literaturaren IV. aste" hau azken literaturaz edo literaturaren egungo egoeraz arduratzen da batipat, eta, hortaz, literaturaren historiari dagokionez, ez du besarkatu ohi guregandik hurbilen dagoen azken literatura, perspektiba-faltaz edo; eta kritikari dagokionez, idazlearekiko dialektika den aldetik, aztergai dugun epe honetan argitaratutako liburuen kritikak bakarrik aztertu ditugu. Hori dela eta, epe honetan plazaratutako kritikak bertatik kanpoko liburuei dagozkienean kanpoan utzi ditugu. Honenbestetan eta honen era korapilatsuz aipatutako epe hori hobeto zehaztearren, esan dezagun 1979tik 1987ra doana dela, biak barne.

Beste alde batetik, gure azterketaren eremua aski irristagarria dena badakigu: gure diskurtsua metakritika deituko genukeen zer-baiten barruan kokatzen da: literatur kritikaren diskurtsuaren azterketa da, ahokorapiloa badirudi ere; eta horrek ez-ohizko maila batean, —ez oso erosoan— lekutzen gaitu. Literatur kritikoen lana askoz ere atseginagoa da, literatur testuak irakurri behar dituzten aldetik. Guk, berriz, kritika literarioak irakurri behar izan ditugu, eta ez da bestea bezain atsegina.

Beraz, epe horretako euskal literatur kritikaren joerak eta eztabaidak aztertzeraz pasa gaitezten.

2. Euskal literatur kritika

Jakin badakit, argitaratu berri den liburu baten kritika egiteak izugarritzko behin-behinekotasuna suposatzen duena; eta horregatik liburu horiei buruz kaleratutako kritikak, "kritika" baino, halako komentarioak izan ohi dira, luzeagoak edo laburragoak, eta, hortaz, argia ezagutzeko izan duten biderik ohizkoena aldizkariak izan dira. Kontsultatu ditudan epe honetako aldizkarietan, gainera, literaturari eta kritikari buruzko burutazioak ere topatu ditut, eta horiek ere aintzat hartu, garai honetako literatur egoeraren sintomak diren aldetik. Liburu moduan aurkitu ditugunak askoz ere gutxiago izan dira, esan bezala, garai honetatik landako obrez aritzen diren liburuak kanpoan utzi ondoren. Azken hauen artean, hala ere, asko aipatu beharko lirakeke azterketa sakonago batean: euskal literaturaz plazaratutako azken historiak, euskal baladen

azterketa desberdinak, zenbait euskal idazleri buruzko monografi-ko eta tesi doktoralak, etab. Baina horiek beste baterako utzi behar-reen gaude, denbora- eta luzera-arrazoiengatik.

Hala ere, neuk ezarritako muga hauek hautsi egin ditut inoiz. Esaterako, lan zabalago batean hamarkada honetako obrekin bate-ra aurreko hamarkadakoak ere sartzen direnean, *Elsa Scheelen*, kasu.

2.1. Kritika deskriptiboak

Beraz, aurkitu ditudan komentario eta kritika horiek, sailka-tzen saiatu naiz, nolabaiteko "etiketak" jarriz. Eta espero zitekeen bezala, talde ugariena osatzen duena "deskriptiboak" dei genitza-keen kritikak dira. Nolabait ere, irakurleagoak oraindik irakurri ez duen liburuaren deskripzioa egiten da honelakoetan: hau da, gaia edo edukina edo anekdota parafraseatu ohi da lehenik, obraren estilo-ezaugarriarik nabarmenenak eman, gero, eta gain-gainetik egindako balorazioa azkenik. Elementu hauen ordena alda liteke komentariotik komentariora, baina horixe izaten da funtsean. Kri-tika-mota hau, gainera, literatur obrak argitaratu eta oso-oso gu-txira kaleratzen da. Non agertzen dira gehienbat honelakoak? Ba-da, egunkarietan batzutan (*Egin*-eko lehengo "Egunon"-eko orrialdeetan inoiz, 1986tik hona ateratzen diren *Eguna* eta *Hemen* egunkari berezietan eta "Zabalik" gehigarrian, etab.); baina batez ere informazio orokorreko zenbait astekaritan: *Argia*-n, desager-tutako *Ere* eta *Anaitasuna*-n, etab. Kritika-mota honek badu osa-gai subjektibo handi bat, balorazioa, baina kritikariak literaturaz duen ezagutzarekin nahasian agertu ohi da, hau da, euskal edo erdal literaturako beste obra edo ezaugarriekin nolabaiteko konpa-razioa ezarriz. Kritikari hauen izenez hitz egiteko orduan —zerga-tik ez?— esan behar da, neurri handi batean ezizenez sinaturiko artikulua direla hauek. Sinatuen artean, eta gaingiroki, Lurdes Oñederra zen *Ere*-n honetaz arduratzen zena; *Argia*-ko kolabora-tzaileei buruz, asko pasa dira orrialde horietatik, baina aipa ditza-gun maiztasun handienez aritu diren batzuk: Josu Landa, Iñaki Camino, Xabier Etxaniz, Mikel Hernandez. Astekari honetan, bestalde, honelako artikulua oso ugariak izan ziren 1982 eta 1984 urte-bitartean, eta azken urteotan oso bakanak dira. Aparte utzi ditugu, noski, aldizkari edo egunkarietan agertzen diren hamar lerrotako liburu-erreseinak. Azkenik, "Kandela" literatur taldeak

argitaratu zuen *Euskal letren dantza 1983an*³, urte horretako produkzio literarioaren azterketa kritikoa izateko asmoz jaio zena ere talde honetan sartu beharko genuke.

Esan gabe doa, noski, sail hau handiena eta oinarrizkoena izan arren, ez duela besarkatzen produkzio guztiaren zati txiki bat besterik.

2.2. Kritika linguistikoak

Beste kritika-motara pasatuz, nik "kritika linguistiko" izendatuko nukeen bat egin ohi da. Euskaldun bakoitzarengan linguista bat dagoela esan ohi da, eta literatura mailan honetaz arduratzen denik ere bada. Eta azkenotan ere arlo honetan, kritika linguistikoan, buru-belarri ari zaigun kritikari batengandik etorri zitzaigun era honetako lehen kritika: Gotzon Garate eta "Elsa Scheelen"⁴ bere artikulua. Liburua 1968an argitaratu zen lehen aldiz, baina berrargitaratua izan zen hamar urte geroago, eta beharbada horregatik, 1979ko artikulua hau. Bertan, oso adiskidetsuki, Gotzon Garateren ustez Txillardegiren nobelan zeuden akats gramatikalak zerrendatzen dira. Esaterako:

"Elsa Scheelen-en aurkitzen diren eta gehienak lapitzez azpimarrazteko pazientzia hartu dut: asko dira sobran daudenak (...) sarriegi erabiltzen da *baina*. *Ordea*, *ostera*... erabiliz prosa aberatsago eta zauliago litzateke (...) (bera) hitza batzutan trakets erabiltzen da, herriak darabilen bestaldera"⁵.

Beste adibide bat, askoz ere hurbil eta ezagunagoa, *Bai... baina* ez liburuaz Joxerra Gartziak egindako artikulua da⁶. Jakina denez, bazter ugari nahasi du kritika honek, eta hizkuntzari so eginik egindako artikulua dugu hori ere, bere lehenengo erdian behinik behin.

Bi hauez gain, artikulua askotan egiten dira aipamen linguistikoak beste era bateko komentarioekin batera (eta ez nahas horiek hizkuntzaren erabilera literarioarekin, estiloarekin).

2.3. Kritika zientifikoa

Hirugarren kritika-motara joanez, "kritika zientifikoa" dugu. Lehen ere izen hau erabili dugun arren, orain da argitasun bat emateko tenorea: Anderson Imbert-ek dioenez, "si no es justo

adjudicar la crítica a los artistas tampoco es justo adjudicársela a los científicos. Del valor estético no hay conocimiento exacto”⁷. Hobe litzateke, beharbada, “kritika akademiko” deitzea. Hau argitu ondoren, zilegi beki “zientifiko” deitura erabiltzen jarraitzea. Izen horren azpian, sarreran esan dugun bezala, alde batetik inmanenteki egindako kritikak, eta, bestetik, “marxista” deitu izan den kritika hartu nahi ditugu. Lehen taldeari buruz eztabaida dexente sortu dute kritika-mota horren balio eta helburuek, baina hori gerorako utziko dugu. Kontua da kritika-mota horrek sarreran aipaturiko eskoletatiko baten edo bestearen ikuspuntutik jokatzeko duela, eta ikuspuntu horiek berekin daramatzaten helburu eta metodologiak direla hemen jokoan jartzen direnak. Beste alde batetik, kritika-mota hori da, nolabait, euskal kritikaren maila teorikoa eta teknikoa ematen duena. Hala ere, honek baditu, nere ustez, eragozpen batzuk: esango nuke, euskal kritikariak oso exhibizionistak direla, alegia, izugarri gustatzen zaiela beren “aparatu” erakustea, aparatu teoriko eta teknikoa, noski. Izan ere, oso dudatan jartzen dut horrela planteaturiko lan baten balioa. Esan nahi dut: azterbideak, metodoak balio du testuko zerbait aurkitzen laguntzen digun neurrian, eta zer hori aurkitu ondoren hasi behar dugu idazten. Baina bilatze-prozesuak ez du zerikusirik erredaktatze-prozesuarekin; bi gauza diferente dira. Ondo dago, bai, erabilitako metodologia argitzea, baina emandako pauso guztiak papereratzearen balioa dudazkoagoa da. Hala ere, badira era honetako kritika txalagarriak.

Zientifikoa deitu dugun kritikaren lehen atal horretako kritikak *Jakin* aldizkariaren orrialdeetan agertu dira gehienbat, eta azkenotan *Literatur Gazeta*-n ere agertu da bat edo beste. Honelakoak idatzi dituztenen artean, lehen ere aipatu ditugun Mikel Hernandez eta Josu Landa aipa genitzake; baina berauen egilerik ezaunak Jon Kortazar eta Jesus Maria Lasagabaster dira.

Kritika-mota honetaz, gauza bat gehiago esan nahiko nuke; hau da, askotan esan da kritika-mota honek besteen aurrean daukan ezaugarria baloraziorik ez egitea dela, alegia, obra literarioaren mekanismoak eta abar agerian jartzera mugatzen dela bere eginkizuna, eta horregatik “zientifiko”tzat jotzen du bere burua. Eztabaidak eman dira maila teorikoan “balioa”ri buruz, eta euskal kasuan gutxi egin da tankera horretakoa, baina gogoratu behar da balorazioa ematea ezinbestekoa dela, eta kasurik puruenean ere, zein liburu kritikatu aukeratzearekin berarekin baloratzen ari dela jadanik.

Kritika marxistari buruz, esan behar da, askotan hitz hori fuerte samarra gertatzen delako edo, "kritika soziologiko" izena ere eman ohi zaiola. Berau kritika zientifikoaren barruan sartzeak ez luke azalpen berezirik beharko, baina badaezpada ere gogoratu behar da teoria zientifiko batean oinarritua dagoela; teoria marxista (ikerketa historiografikoetan, adibidez) indar handiena dutenetakoa da eta, gure arloan ere, literaturan, badu bere lekua. Korronte honetatik hurbilen aurkitu ditudan kritikak, 1985az gero argitaratzen den *Larrun* aldizkarian topatu ditut.

2.4. Kritikaren kritika

Bereiziko nukeen hurrengo kritika-mota, "kritikaren kritika" edo "metakritika" izango litzateke. Hauen artean sartuko litzateke egiten ari naizen hau ere, eta orduan kritika honen kritika egin beharko nuke eta horrela infinituki, gure irudia itzultzen digun ispilu-galeria amaigabe batean bageunde bezala. Baina honez gain badira beste batzuk. Ez gehiegi, zeren, askotan salatu denez, kritikarik ez dagoen herri honetan, nola egongo da kritikaren kritikarik? Baina bada bat edo beste: zeregin honetan Joxe Azurmendi aritu da behin baino gehiagotan, *Oh! Euzkadi-n* eta *Jakin-en* gutxienez; Mikel Hernandez eta Ramon Etxezarreta ere bai, eta gero bada Krutwig-en artikulua bat, "Crítica de la crítica"⁸, euskal kritikarien hainbat eragozpen salatzen dituena.

Mikel Hernandezek, esaterako, kritika zientifikoaz dagoen eritziaren berri ematen zigan:

"Kritika zientifiko hau (poetika) da gure artean gehien despreziatu egiten dena. Ez nuke esango desprezio hau oso generala edo zeharrozkoa denik baina bai somatu daitekeela han-hemenka bere kontrako zurrumurrua"⁹.

Eta zurrumurru ozen horietarikoa, arlo honetan aski polemikoa den, edo behintzat kritikoak gehien astindu dituen Ramon Etxezarretarengandik etorri zitzaigun. Hauxe zioen artikulua baten kritika zientifikoari buruz:

"Kontatzen jende askok dakigu, nahiz kapituloak, nahiz orrialdeak, nahiz lerroak, morfemak, izenlagunak edo aditzandregaiak izan, eta hau azken finean gertaera isolatu baten deskripzio bat besterik ez baita (...) Eruditoak behar ditugu, eta dei daitezela nahi bezala, Mikel Hatxe, Kortazar, edo Fermin Pintxo, baina eru-

dizioa luzitu beharrean gasta dezatela gauza probetxosoagotan, eta lau lerrotan behin ez dezatela aipa manualen autorerik beren esanetan fermutzeko (...), eta horregatik ez ditugu suspendituko”¹⁰.

Gero Mikel Hernandezen erantzuna etorriko zen, etab.

Krutwig-ek, aipatu artikuluan, beste era bateko arrazoiak ematen ditu gaur egungo euskal kritikoak epaitzeko. Oinarri genetiko batez, gizakien mundu kontzeptuala 25 urte inguruan guztiz finkatuta dagoela dio, eta hortik aurrera jasoko duena jadanik bereganatua daukan balio-eskalaren arabera neurtzea besterik ez duela izango. Horrela, gure kritiko gehienak, erdal hezkuntza izan dutenez, ez dirateke gai euskal fenomeno artistikoak ulertu eta sailkatzeko. Ikus dezagun bere hitzetan:

“En tal situación se encuentran nuestros críticos literarios y artísticos, que tan solo poseen las posibilidades que les ha suministrado la cultura castellana. Y si se les habla de géneros literarios en otras culturas, o si lo que es aún peor, si intentamos crear algo propio en euskera (...) nuestros críticos educados en castellano no sólo no verán nada de lo que aportamos (...) estarán como el ciego ante un cuadro”¹¹.

Gotzon Garatek ere antzeko zerbait pentsatzen du, eta bere ustez ere badira “erdaraz pentsatzen” duten kritikoak. Literatur azterbideei ere kritika egiten die, azterbide estilistikoaren alde agertuz:

“(…) errezago da egitura estrukturalak eta semiotikoak aurkitzea estilistikoak baino. Estilo azterketa sakonak egitea zailtxo da, eta batez ere euskaraz, arauak eta normak egin gabe bait dauzkagu”¹².

2.5. Kritika “ad hominem”

Baina luze jotzen ari da sailkapen hau, eta azken taldetxora iristeko garaia da. Berau ez da berez literatur kritika, baizik eta halako erasoaldi eta irainen “florilegio” bat. Guk, hemen, latinez dakigun apurra erabiliz, “ad hominem” egindako kritika izendatu dugu sailtxo hau. Era honetako lehen deskalifikazioa Etxezarretak egin zion L.M. Mujikari *Jakin* aldizkarian, azken honen poesi libururik bat zela eta. Ez ditugu hemen han isuritako irainak eta metafora airosoak errepikatuko. Bai, ordea, Mujikaren erantzunaren argudio bat, bere kritikaren ardatzak nondik-nora doazen ikusteko. Izan ere, gure lanaren eremutik kanpo gelditzen denez gero, ez

dugu Mujikaren produkzio kritiko oparoa aztertu, baina, ikusiko dugunez, bete-betean, estilistikaren bidetik dabilen kritikoa dugu. Etxezarretaren eritzia balio gabetzeko, zera leporatzen zion:

“Zuk (sumatzen dudanez) ez dakizu zer den bisemia, sinestesia, metonimia etab. gure poesian”¹³.

Datu labur honi interesgarri deritzot, zeren eta urte honen hasieran, hamar urte geroago, zera erantzuten bait dio F.J. Mendigurreni, honek egindako erreseina bat dela eta:

“Zuk zer ote dakizu, agian, paisajismoaz, bisemiaz, sinestesia, irudi literarioen mamiduraz? Zer ote dakizu apartekorik poesiaren bilakaeraz?”¹⁴.

Baina eztabaida gogortxo horiez gain, izan dira beste batzuk, oso ezagunak, azken garaiotan. Horien artean azpimarratzekoak dira, beren bortizkeriagatik, Mikel Hernandez eta Jon Juaristiren artekoa, eta berriz ere Mikel Hernandez eta Joxerra Gartziairen artekoa, biak *Argia*-ren orrialdeetan¹⁵.

Azkenik, polemika sortu zuen beste kritika bat Pako Aristik —inork ez daki ondo *Saturno* nobelari edo Arantxa Urretavizcaya beronen egileari— “Zabalik” gehigarrian dedikatu zion artikulu gogor bat izan zen¹⁶.

3. Euskal kritikoak

Aurreko puntuan euskal kritikaren behin-behineko sailkapen bat egin dugun bezala, oraingo asmoa euskal kritikoekin gauza bera egitea da, azal-azaletik baino ez bada ere. Goian ikusi dugu nolakoa zen kritikoen banaketa kritika-motaren arabera; orain beste era bateko sailkapena egin nahi izan dugu, agian oso *sui generis*, baina euskal kasuari dagokiolakoan gaude, alegia: kritiko amateur/kritiko profesionalak. Termino hauek ez dira, noski, hitzez hitz hartu behar: “profesional” diogunean, esaterako, gai honetan aditutzat hartuei buruz, autoritateaz, ari gara; beren lana seriotasunez eramateaz gain, gero beren ahalegin horiek sarituak ikusi dituztenei buruz, eta gaur egun literatur edo kritika-usaina duten ekitaldi guztietan deituak izaten direnei buruz: aldizkari zein kongresu zein hitzaldi zein sariketetako epaimahaietan. Eta

“amateurrak” beste guztiok gara. Izenik ez ematearen tabua hautsi nahian edo, aurreko atalean egin dugun bezala, aipa ditzagun izen batzuk hemen ere.

Jesus Maria Lasagabaster eta Jon Kortazar dira, nire ustez, gaur egun euskal kritikan profesionaltzat garbien jo daitezkeenak (bar-ka nazatela besteek). Azken aldi honetan, gainera, oso argi banatuta daukate euskal literaturaren eremua: narratiba lehenengoarentzat eta lirika bigarrenarentzat. Biak dira unibertsitateko doktore-irakasle eta euskal literatura kanporatzen edo esportatzen ahalegindu dira beren kritiken bitartez, nahiz eta Estatuan emandako panorama euskal literaturzale guztien gustokoa ez izan. Adibidez, Jesus Maria Lasagabaster-ek *Antología de la narrativa vasca actual*¹⁷ liburua argitaratu zuen 1986an Llibres del Mall argitaletxe kataluniarrean, euskal literaturaren azken aldian bere ustez inportanteenak izan diren obren zatiak eskainiz, eta hitzaurre luze batekin. Azken hau izan da polemikoena eta kritika eta kontrakritika zenbait jaso zituen: Jon Juaristik ohar labur batzuk plazaratu zituen “Zabalik” gehigarriaren enkarguz¹⁸; gero, *Literatur Gazettea*-n beste bi kritika agertu ziren: bata Juaristiren artikuluari kontra eginez¹⁹, eta bestea, hitzaurrea bera komentatuz²⁰; azkenik, B. Atxagak erantzun zion azken honi *Argia*-k transkribatutako hitzaldi baten bidez²¹. Gerora ere oihartzunik izan du Lasagabasterrek hitzaurre haren bukaera aldean botatakoak:

“Y a fin de cuentas, uno tiene la impresión de que nuestros narradores no nos han contado casi lo que hemos sido, lo que somos y sobre todo lo que nos gustaría ser”²².

Jon Kortazarrek, bere aldetik, euskal lirikaren ikuspegi kritiko eskaini zuen 1984ean *Reduccions*²³ aldizkari kataluniarrean. Monografiko hau katalanera itzulia zegoen eta poemen antologia bat ere ematen zen bertan. Honek ere polemika pittin bat eragin zuen: Luis Mari Mujikak protesta publikoa egin zuen *Argia*-n, kritika hartan bere obra poetikoa ez zelako agertzen. Handik pare bat urtera, *Cuadernos del Norte* aldizkariak Estatuko poesien egoerari buruz eraturako hitzaldi-ziklo batean euskal poesiaren txostenemaile egon zen Kortazar, eta hartan *Reduccions*-eko artikulua eskema eta edukin gehienak berresan zituen²⁴.

Beste alde batetik, iaz II. Euskal Mundu-Biltzarraren barruan egin zen Literatur Kongresuan, Lasagabaster zein Kortazar egon ziren antolatzaile eta hizlari. Bien hitzaldiak gorabehera, nahikoa kritikatu zitzaiena gaztelaniaz ihardutea izan zen. Badakit honek

ez duela literatur kritikarekin zerikusirik, baina zerbaiten adierazgarri da, ezpairik gabe.

Beraz, hauxe da euskal kritikaren egoera: era bateko edo beste-ko kritika egiten dutenen artean, pare bat apenas nolabaiteko sistematizazio batera iritsi direnak. Beste hitzetan esanda: urritasuna. Eritzi-barietate handiagorik ez dagoen bitartean, bi ondorio argi: kontrasterik eza sortzen da, ikuspegi unibokoa, eta bestetik, dau- den kritikoen hitza "jainkoaren hitz" bihurtzeko arriskua.

4. Ondorioak

Aurreko puntuan esandakoa egia bada ere, azken literaturaren kritika egiteko ausardia behar dela ere esan behar da. Dauden kritikoak baztertu gabe, badira unibertsitateko azken labealdietatik ateratako ikerlari baliotsuak, gaur egun euskal literaturaren beste arlo batzuk urratzen dabiltzanak, azken literaturaren azterketan busti gabe. Lan honi ekingo baliote, askoz ere ikuspegi aberasgarriagoa izango genuke, guztion onerako.

Gaur egungo literaturaren kritika ez egiteko eman den beste arrazoi bat izan da, Herri honetan denok ezagutzen dugula elkar, eta hori egiazko problema da. Italo Calvinoren *Si una noche de invierno un viajero* nobelan, pertsonaia batek oso garbi dauka, irakurle izaten jarraitzeko, ez duela kateko beste inor ezagutu behar: ez editorea, ez idazlea, ez beste, bestela plazer hura galdu egingo lukeelako: irakurle soilaren papera errebindikatzen ari zen. Eta arrazoi zuen: zenbat aldiz ez ote gara frustratu irratiz entzuten genuen ahots epel eta sugestigarriaren jabea ez zelako guk imajinatzen genuen modukoa? Literatur obrak ez ote du, berdin-berdin, zerbait galtzen, bere egile mundutiar eta hilkorra ezagutzean? Baina hori ezinezkoa da euskal literaturan.

Azkenik, eta hasieran aipatzen genuenarekin lotuta, silogismo tonto bat egin genezake: literaturarik gabe kritikarik ez badago, eta literatura eskasari kritika eskasa badagokio, euskal literaturaren kasuan, askotan esaten den bezala, idazle askoren obrak ariketa hutsak baldin badira, ezin ote da esan, paraleloki, kritikoen saioak kritika-ariketak baino ez direla? Airean gelditzen da galdera, geroak erantzungo duelakoan.

M. L.

- ¹ ANDERSON IMBERT, E.: *La crítica literaria: sus métodos y problemas*, Alianza Universidad, Madrid, 1984, 118. or.
- ² URKIZU, P.: *Literatura eta kritika*, Lur, Donostia, 1970, 11. or.
- ³ KANDELA TALDEA: *Euskal letren dantza 1983an*, Hordago, Donostia, 1985.
- ⁴ GARATE, G.: "Elsa Scheelen", in: *Jakin*, 11. zk. (1979), 95-103. or.
- ⁵ *Ibidem*, 96, 97, 98. or.
- ⁶ GARTZIA, J.: "Bai... baina ez", in: *Literatur Gazeta*, 5 zk. (1987), 4-5. or.
- ⁷ ANDERSON IMBERT, E.: *op. cit.*, 135. or.
- ⁸ KRUTWIG, F.: "Crítica de la crítica", in: *RIEV*, XXX (1985), 267-278. or.
- ⁹ HERNANDEZ, M.: "Dagoen krisia", in: *Ob! Euzkadi*, 10. zk. (1981).
- ¹⁰ ETXEZARRETA, R.: "Ez du Jon Kortazarrek zure plazerraren sentsazioa neurtuko, Tere", in: *Ob! Euzkadi*, 10. zk. (1981).
- ¹¹ KRUTWIG, F.: *op. cit.*, 271. or.
- ¹² GARATE, G.: "Euskal literatura kritikaz zenbait ohar", in: *Literatur Gazeta*, 9. zk. (1988), 3. or.
- ¹³ MUJIKA, L.M.: "Kritika ezkritika denean", in: *Jakin*, 8. zk. (1978), 140. or.
- ¹⁴ MUJIKA, L.M.: "Tremendismoa kritikan irtenbide merkea", in: *Argia*, 1.181. zk. (88.01.10), 45. or.
- ¹⁵ HERNANDEZ, M.: "Miserablekeriak", in: *Argia*, 1.166. zk. (87.09.27), 53. or.
- GARZIA, J.: "Arrazoirik ezean gezurra nagusi (Mikel Hernandezi)", in: *Argia*, 1.167. zk., (87.10.04), 37. or.
- HERNANDEZ, M.: "Verinesko Topaketak, Estatuko ipuinlarien biltoki eta eztabaidarako parada", in: *Argia*, 1.167. zk., (87.10.04), 44-45. or.
- HERNANDEZ, M.: "J. Garziari erantzunez", in: *Argia*, 1.168. zk. (87.10.11), 44. or.
- JUARISTI, J.: "Hatzamarrak ilargia seinalatzen duelarik...", in: *Argia*, 1.169. zk. (87.10.18), 54. or.
- HERNANDEZ, M.: "Jon Juaristiri erantzunez", in: *Argia*, 1.170. zk. (87.10.25), 44. or.
- ¹⁶ ARISTI, P.: "Saturno: dianatik kanpo eroritako dardoa", in: "Zabalik", *D.V.*, (87.05.06).
- ¹⁷ ASKOREN ARTEAN: *Antología de la narrativa vasca actual* (José María Lasagabaster-en aukeraketa eta hitzaurrea), Llibres del Mall, Barcelona, 1986.
- ¹⁸ JUARISTI, J.: "Antologia simulakro delarik", in: "Zabalik", *D.V.*, (87.02).
- ¹⁹ JUARISTI, F.: "Nobelak direnean hartz polarrak", in: *Literatur Gazeta*, 5. zk. (1987), 5. or.
- ²⁰ IZPIZUA, K.: "Euskal narratibaren antologia: simulakroaren hezur mamia", in: *Literatur Gazeta*, 5. zk. (1987), 1. eta 20. or.
- ²¹ *Argia*, 1.161. zk. (87.07.26), 53. or.
- ²² *op. cit.*, 43. or.

- ²³ KORTAZAR, J.: "Introducció a la darrera poesia basca (1960-1984)", in: *Re-duccions*, 22. zk. (1984), 75-95. or.
- ²⁴ KORTAZAR, J.: "Nueva poesia vasca", in: *El estado de las poesías*, d/g.

LA CRITICA Y LOS CRITICOS

LA CRITIQUE ET LES CRITIQUES

El artículo comienza definiendo el concepto mismo de la crítica literaria, para centrarse acto seguido en el análisis de la crítica que ha tenido lugar de hecho en el caso concreto de la producción literaria vasca en la última década. Distinguiendo subgéneros críticos, la crítica descriptiva es la más numerosa: la que en diarios y semanarios ofrece al lector una información general y rápida de las nuevas publicaciones. No ha desaparecido entre nosotros la crítica lingüística, en realidad más bien crítica gramatical. Aunque reiteradamente exigida, es menos practicada la crítica estilística. Si el actual nivel de altitud de la crítica en el campo vasco viene determinado por la crítica "científica" o académica, que el autor divide en la crítica formalista o técnica y la marxista o sociológica (con ejemplos de cada uno de ellos), el nivel de sus furros es revelado por algunas sonadas críticas ad hominem. Las reflexiones críticas de estos años sobre el estado de la crítica misma merecen también la atención del autor, que concluye señalando algunas limitaciones (inevitables) y estrecheces (perfectamente evitables) de la crítica actual.

L'article commence par définir le concept même de la critique littéraire pour s'occuper ensuite de l'analyse de celle-ci qui a eu lieu effectivement dans le cas concret de la production littéraire basque ces dix dernières années. En faisant la distinction des sous-genres la critique descriptive est la plus nombreuse c'est celle qui dans les journaux et les hebdomadaires offre au lecteur une information générale et rapide des nouvelles publications. La critique linguistique n'a pas disparu d'entre nous, c'est en réalité surtout une critique grammaticale. Bien qu'elle soit souvent exigée, la critique du style est moins pratiquée. Si l'actuel niveau de la dite analyse dans la vie littéraire basque est déterminée par la critique "scientifique" ou académique (que l'auteur divise en critique formaliste ou technique et marxiste ou sociologique —avec des exemples de chacun d'entre eux—) les accès de fureur sont révélés par certaines critiques renommées ad hominem. Les analyses de ces années sur l'état de la critique même, méritent aussi l'attention de l'auteur qui conclut en signalant quelques limites (inévitables) et étroitesse (parfaitement évitables) de la critique actuelle.